

УДК159.923.2

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

доцент кафедри педагогіки та психології

факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7757-2793>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ФРУСТРАЦІЇ МАЙБУТНІМИ ПРАВООХОРОНЦЯМИ

Представлено результати дослідження особливостей фрустраційних реакцій майбутніх правоохоронців на різних етапах професійного становлення. Визначено, що майбутні правоохоронці третього і другого курсів навчання спрямовують власну активність на пошук виходу зі скрутної ситуації. Проте, третьокурсники схильні до проявів упертості та здатні швидко адаптуватися до нових умов діяльності, тоді як другокурсники фіксуються на захисті від перешкод та самозахисті.

В умовах затяжної економічної, політичної кризи та активних соціальних змін, уміння долати перешкоди, знаходити вихід із важких життєвих (професійних) ситуацій, використовуючи конструктивні форми поведінки є не лише одним із факторів успішного навчання курсантів в університеті, а й необхідною умовою досягнення поставлених цілей в майбутній професійній діяльності правоохоронця. У зв'язку із цим, особливої актуальності набуває проблема фрустрації як психічний стан блокування поведінки, що спрямована на досягнення значимої ситуації.

Найчастіше фрустрацію характеризують як негативний психічний стан, що виникає в ситуації реальної або передбачуваної неможливості задоволення тих чи інших потреб, або, простіше кажучи, в ситуації невідповідності бажань наявним можливостям. У якості негативних проявів фрустрації називають агресію, апатію, депресію, заздрість, почуття провини, ревності, тривоги тощо [1]. Поряд з цим, слід згадати і про позитивне значення фрустрації. Так, саме долаючи фрустраційні реакції суб'єкт навчається мобілізувати особистісні ресурси і спрямовувати поведінку на задоволення власних потреб і вирішення життєвих (професійних) проблем.

Оскільки фрустрація, поряд зі стресом, кризою, конфліктом, належить до екстремальних життєвих ситуацій [1], нами було визначено особливості фрустраційних реакцій майбутніх правоохоронців на різних етапах професійного становлення. Вибірку нашого дослідження склали 46 курсантів другого і третього курсів навчання факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ.

Користуючись тестом Розенцвейга, ми дослідили реакції майбутніх правоохоронців на невдачу і способи виходу з ситуацій, що перешкоджають діяльності або задоволенню потреб особистості.

Як видно з таблиці 1, для майбутніх правоохоронців третього курсу навчання статистично значимо ($p \leq 0,05$) більше характерні екстрапунітивні реакції ($12,89 \pm 4,59 > 10,36 \pm 3,39$) ніж для випробуваних другого курсу. Тобто, у третьокурсників тип реагування особистості на стан фрустрації характеризується зовнішньою спрямованістю, переміщенням негативних емоцій на інших, озлобленістю, упертістю, прагненням будь-що досягти поставленої мети і провокує появу агресивних форм поведінки. За дослідженнями М. П. Фетіскіна, суб'єктам з екстрапунітивною формою реагування притаманні сильна нервова система та рухливість нервових процесів, а з імпульсивними та інтрапунітивними реакціями – слабка нервова система та інертність нервових процесів [2].

Інтрапунітивні фрустраційні реакції, що характеризується аутоагресією, використанням примітивних форм вирішення завдань, самообвинувачуванням у невдачі, відчуттям провини, самотності, замкнутості, мають низькі показники як у третьокурсників ($5,68 \pm 4,17$) так і в другокурсників ($6,78 \pm 5,15$). Можна стверджувати, що в ситуації фрустрації майбутні правоохоронці другого і третього курсів навчання не схильні до аутоагресії (див. табл. 1).

Імпульсивна форма реагування пов'язана з відношенням до невдачі як до неминучого, фатального, або як до малозначущої події, що мине з часом. Людина не звинувачує ні себе, ні інших. У майбутніх правоохоронців третього ($5,39 \pm 3,12$) та другого ($5,44 \pm 1,72$) курсів навчання зафіксовано низькі, статистично незначимі показники за даною шкалою. Можна сказати, що для досягнення бажаного майбутнім правоохоронцям не характерні імпульсивні форми поведінки.

Таблиця 1

**Особливості фрустраційних реакцій майбутніх правоохоронців
з різним рівнем стресостійкості, ($x_{cp} \pm \sigma$)**

Фрустраційні реакції	3 курс	2 курс	t	p
Екстрапунітивні реакції	$12,89 \pm 4,59$	$10,36 \pm 3,39$	2,15	0,05
Інтропунітивні реакції	$5,68 \pm 4,17$	$6,78 \pm 5,15$	0,80	-
Імпульсивні реакції	$5,39 \pm 3,12$	$5,44 \pm 1,72$	0,46	-
Фіксація на перешкоді	$5,39 \pm 3,50$	$8,46 \pm 2,80$	3,30	0,001
Фіксація на самозахисті	$7,50 \pm 3,61$	$14,44 \pm 4,30$	5,91	0,001
Фіксація на задоволенні потреби	$10,46 \pm 4,54$	$6,83 \pm 2,96$	3,00	0,05
Ступінь соціальної адаптації	$4,86 \pm 1,69$	$5,44 \pm 2,15$	1,03	-

За типом реакції, на рівні статистичної значимості ($p \leq 0,001$) встановлено, що майбутні правоохоронці другого курсу навчання ($8,46 \pm 2,80$) більш схильні зосереджувати увагу на самій перешкоді тамаютьнедостатній досвід досягнення цілей за допомогою спілкування порівняно з майбутніми правоохоронцями третього курсу навчання ($5,39 \pm 3,50$).

Визначено, що другокурсники ($14,44 \pm 4,30$) статистично значимо ($p \leq 0,001$) більше схильні до фіксації на самозахисті ніж третьокурсники ($7,50 \pm 3,61$). Тобто, майбутні правоохоронці другого курсу навчання спрямовують активність на захист власної особистості, мають тенденцію до завищення самооцінки (див. табл. 1).

Крім того, діагностовано, що третьокурсники ($10,46 \pm 4,54$) статистично значимо ($p \leq 0,001$) частіше спрямовують власну активність на пошук виходу зі скрутної ситуації, більш здатні діяти гнучко, швидко адаптуватися до нових умов, переносити сильний емоційний вплив, порівняно з курсантами другого курсу навчання ($6,83 \pm 2,96$). Фіксація на задоволенні потреби є ознакою адекватного реагування на фрустрацію і показує, якою мірою суб'єкт проявляє фрустраційну толерантність і здатний вирішувати проблеми.

Загалом, показники ступеня соціальної адаптації до дії ситуації фрустрації (див. табл. 1) має середні значення як для майбутніх правоохоронців третього ($10,86 \pm 1,69$) так і другого курсів навчання ($9,44 \pm 2,15$).

Загалом вивчення особливостей фрустраційних реакцій показало, що для третьокурсників характерні екстрапунітивні реакції з фіксацією на задоволенні власних потреб. Іншими словами, у складних життєвих ситуаціях майбутні правоохоронці третього курсу навчання схильні до перенесення негативних емоцій на інших та проявів упертості і агресивних форм поведінки. Проте, вони спрямовують власну активність на пошук виходу зі скрутної ситуації та здатні швидко адаптуватися до нових умов, переносити сильні емоційні навантаження.

Майбутні правоохоронці другого курсу навчання також схильні до екстрапунітивних фрустраційних реакцій, проте з фіксацією на захисті від перешкод та самозахисті.

Перспективою подальшої роботи є розробка програми психологічної підтримки, корекції та розвитку конструктивної опановуючої поведінки майбутніх правоохоронців в ситуації фрустрації.

Список бібліографічних посилань

1. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). М.: Изд-во Моск.ун-та, 1984. 200 с.
2. Фетискин М. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. 489 с.

Отримано 22.02.2017